

Bieńkowski, Tadeusz

"Pedagogická Encyklopédia Slovenska", Bratislava 1984 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 29, 261-264

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dowego i jego miejsce w koncepcji szkoły jednolitej (J. Kühmert); fakultety robotnicze na wyższych uczelniach wraz z całym systemem kształcenia umożliwiającym dojsie robotników i chłopów do wyższych uczelni (H. Stallmann); próba dokonania analizy porównawczo-socjologicznej reformy szkolnej strefy i jej ocena w pracach pedagogicznych zachodnich Niemiec (H. Messmer — IZEBF).

Problemy oświaty w Austrii przedstawia syntetyczny referat (H. Engelbrecht) omawiający koncepcje i formy działania w oświacie władz alianckich na terenie tego kraju. Analizując strukturę komórek oświatowych tych władz i ich pole działania Autor wykazuje specyfikę Austrii w porównaniu ze strefami niemieckimi. Austriacy mieli znacznie większą samodzielność działań wobec aliantów, m. in. wskutek uznania przez nich za partnera rządu austriackiego K. Rennera. Uważa, że główne problemy modelu oświaty zostawiono w gestii Austriaków, ingerencje aliantów ograniczały się do inspiracji pewnych idei, jak również do wzmocnienia systemu nauczania języków obcych w szkołach średnich kraju.

Wydawnictwo to, jak każda praca zbiorowa, złożone jest z materiałów róż-

nej wartości, od głosów specjalistów zajmujących się od wielu lat badaniem tego okresu rozwoju historii oświaty, przez wypowiedzi tzw. biurokracji administracyjnej, aż po relacje samych nauczycieli, czynnych współtwórców tego okresu. Ta różnorodność wydaje się szczególnie cenna dla czytelnika zainteresowanego problematyką. Referaty historyków oświaty, wyzyskujące najnowsze, udostępnione obecnie źródła, wzbogacają naszą wiedzę wieloma szczegółowymi, bardziej precyzyjnymi danymi (np. stosunek aliantów do lekcji historii w Berlinie — artykuł B. Rang w IZEBF), ale generalnie biorąc nie zmieniają w istocie wcześniej scharakteryzowanych przez historyków ogólnych tendencji rozwojowych. Wypowiedzi bezpośrednich współtwórców tej polityki wskazują natomiast wyraźnie, jak dalece wpływające lata i zmienione warunki społeczno-polityczne rzutują na optykę i rozłożenie akcentów w ocenie tamtych lat. Dla historyka jest to niezwykle ciekawa konfrontacja, a zarazem wyraźne przypomnienie relatywnej wartości materiału wspomnieniowego.

Lucja Borodziej

PEDAGOGICKÁ ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA. Súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti pedagogiky, výchovy, školstva a osvetu na Slovensku. I. zväzok A—O. Zostavila Hlavná Redakcia Pedagogickej Encyklopédie Slovenska pri Univerzite Komenského v Bratislave. Spracoval kolektív autorov pod vedením Hlavnej Redakcie Pedagogickej Encyklopédie Slovenska. Vedúci autorského kolektívu akademik Ondrej Pavlik, Bratislava 1984, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, ss. 744, ilustr. 1191.

Pierwszy tom *Pedagogicznej encyklopedii Słowacji* zapowiada dzieło pod wieloma względami wybitne i wyjątkowe. Gdy ukaże się drukiem tom drugi, obejmujący hasła pozostałych liter alfabetu, będzie pora na pełne omówienie doniosłości tej *Encyklopedii*. Na razie trzeba zwrócić uwagę na niektóre, szczególnie ważne aspekty.

Polskie współczesne piśmiennictwo pedagogiczne nie posiada równorzędnej publikacji. *Słownik pedagogiczny* Win-

centego Okonia ma zupełnie inny zakres i charakter. Przede wszystkim jest to słownik „uniwersalny”, grupuje hasła dotyczące pedagogiki z obszaru wszystkich krajów i narodów. Zewnętrzna formuła słownika nie pozwala na szersze rozwijanie objętościowe haseł, eliminuje ilustracje, ogranicza format publikacji. Trzeba tu dodać, że również współczesne piśmiennictwo czeskie nie ma encyklopedii pedagogicznej, a w jakiejś mierze zastępuje ją *Pedagogický slovník* w

dwóch tomach. Wydane przed dwudziestu przeszło laty w Związku Radzieckim i NRD encyklopedie pedagogiczne (w tych krajach istnieją zresztą odrębne Akademie Nauk Pedagogicznych) są również encyklopediami „powszechnymi”, obejmującymi całość wiedzy pedagogicznej.

Pedagogiczna encyklopedia Słowacji zajmuje się natomiast problematyką nauczania i wychowania we własnym kraju, a informacje dotyczące zagadnień pedagogicznych w innych krajach uwzględnia tylko w kontekście ich powiązań ze Słowacją. Pod tym względem jest to publikacja wyjątkowa. Skoncentrowanie uwagi na obszarze własnego tylko kraju przydało jej ponadto wiele walorów poznawczych, które nikną na ogół w encyklopediach o szerszym zakresie.

Wyjątkowe są również okoliczności powstania i opublikowania tego dzieła. Zwrócił już na nie uwagę we Wstępie przewodniczący zespołu autorskiego prof. Ondrej Pavlik, podkreślając, że *Encyklopedia* powstała „w niewiarygodnie krótkim czasie” i była owocem inicjatywy i wysiłku małej grupy ludzi. Pierwszy bowiem tom *Encyklopedii* — ogrom pracy autorskiej, redakcyjnej i techniczno-poligraficznej — ukazał się drukiem w 1984 r., a pierwszy zamysł i projekt opracowania *Encyklopedii* obrazującej całość zagadnień pedagogicznych Słowacji powstał w roku 1975. Wówczas też zawiązał się Komitet Inicjujący i Główna Redakcja. Od tego czasu zdołano opublikować tom pierwszy i oddać do produkcji wydawniczej tom drugi.

Tu trzeba dodać, że inicjatywa opracowania *Encyklopedii* narodziła się w Katedrze Historii Wychowania Uniwersytetu im. Komeńskiego w Bratysławie. Zespół pracowników tej Katedry, którą od wielu lat kieruje znany słowacki historyk wychowania prof. Jozef Matej, ma już wielkie doświadczenie i zasługi w podejmowaniu dużych, syntetycznych prac zbiorowych. Można tu przykładowo wymienić podręczniki: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky* (1976), *Dejiny školstva a pedagogiky* (1981) i szereg

innych dużych prac monograficznych z zakresu myśli pedagogicznej i dziejów wychowania. Można powiedzieć, że inicjowanie i współudział w opracowaniu *Encyklopedii* stanowiło dla pracowników tej Katedry naturalne i chlubne uwieńczenie ich zainteresowań i prac naukowych. Prawdopodobnie ich zasługą jest tak szerokie uwzględnienie problematyki historycznej w bardzo wielu hasłach *Encyklopedii*.

O. Pavlik podniósł jeszcze jedną okoliczność sprzyjającą szybkiemu wydaniu tego dzieła. Otóż wykorzystano tu doświadczenia redakcyjne zdobyte podczas prac nad obszerną, sześciotomową ogólną *Encyklopediá Słowacji* (*Encyklopedia Slovenska*, t. 1—6, Bratislava 1977—1982, red. V. Hajek). Jest to encyklopedia określana w terminologii słowackiej jako „vlastivedna”, to jest dotycząca kraju ojczystego, a więc w swym zakresie identyczna z omawianą tu *Encyklopediá pedagogiczną*.

Tom pierwszy zewnętrznie prezentuje się bardzo okazale. Otrzymał duży, encyklopedyczny-albumowy format, płócienną oprawę z obwolutą, doskonały papier, wykwinny krój czcionek oraz bardzo liczne o dobrej jakości ilustracje. Jest to książka trwała, bardzo estetyczna. Jest ona wyróżniającym osiągnięciem poligrafii słowackiej. Nakład pierwszego wydania wynosi 25 tys. egz. Jest to dużo w społeczeństwie słowackim liczącym 4 i pół miliona obywateli.

Zawartość tematyczną precyzyjnie określa podtytuł: Zbiór informacji o przeszłości i teraźniejszości pedagogiki, wychowania, szkolnictwa i upowszechniania kultury w Słowacji. Tomy zawierają duży zakres tematyczny obejmujący teorię i praktykę pedagogiczną, treści wychowania i jego kierunki, system szkolnictwa i instytucje związane z nim, system upowszechniania kultury, biografie znanych i zasłużonych pracowników we wszystkich tych dziedzinach. Ponadto znajdujemy w *Encyklopedii* wiele haseł objaśniających pojęcia i terminy potocznie używane we wspomnianych wyżej dziedzinach. Na końcu tomu pierwszego zamieszczono szczegółowy

spis wszystkich wychowawczych i kształcących instytucji w Słowackiej Republice Socjalistycznej. Spis ten wymienia instytucje, szkoły i uczelnie działające w poszczególnych jednostkach administracyjnych Republiki i podaje liczbę zatrudnionych tam pracowników, studentów i uczniów. Jest to bardzo obszerny spis zajmujący wiele stron drobnego druku. Dane pochodzą z roku 1980.

Czytelnika polskiego może zainteresować termin „osveta”, który znalazł się w podtytule *Encyklopedii* i wyznacza procentowo duży zakres jej tematyki. Termin ten w języku słowackim nie pokrywa się z naszym pojęciem „oświata”. Oddajemy go w tym miejscu jako polskie „upowszechnianie kultury”, z poczuciem niepełnego wyrażenia jego znaczenia semantycznego. Sama *Encyklopedia* w odnośnym haśle „Osveta” pisze, co następuje: „sposób wychowania i formowania społeczeństwa, kierunek kształcenia i wychowania ludzi dorosłych. Celem o. jest takie ukształtowanie świadomości i postępowania ludzi, aby skierować ich zainteresowania w stronę nauki, techniki, sztuki i przez to podnieść ich poziom ogólny, rozbudzić potrzeby kulturalne i nauczyć je zaspokajać”.

W tak rozumianym pojęciu „osveta” mieści się zarówno folklor, jak i ochrona przyrody ojczystej, uczestniczenie bierne i czynne w życiu kulturalnym, amatorski ruch artystyczny, popularyzacja nauki i techniki.

Merytoryczną ocenę haseł — głównie z punktu widzenia potrzeb i zainteresowań czytelnika polskiego — dogodniej będzie przeprowadzić wówczas, gdy ukaże się również tom drugi. Obecnie — tytułem zachęty dla tych czytelników, którzy zechcą sięgnąć do tomu pierwszego — kilka refleksji dotyczących znaczenia *Encyklopedii* i sposobu jej opracowania.

Encyklopedia przeznaczona jest dla nauczycieli, wychowawców, pracowników kultury, a także rodziców uczestniczących przecież stale i czynnie w kształceniu i wychowaniu swoich dzie-

ci. Przyjmując zakres chronologiczny od średniowiecza do 1980 r., *Encyklopedia* ukazuje rozwój treści i metod nauczania i wychowania na ziemiach słowackich tudzież skutki tych działań. Oczywiście jest rzeczą, iż w centrum uwagi autorów haseł znalazła się współczesność, okres po II wojnie światowej. Taka tendencja wynikała z celu całego dzieła. Jest to cel praktyczny. *Encyklopedia* ma pouczyć czytelników o konkretnych działaniach pedagogicznych, ich skutecznych możliwościach i urobić ich przekonanie o wynikach osiągniętych w zakresie kształcenia i wychowania społeczeństwa w ciągu ostatnich ponad trzydziestu lat. Taka jest — jak się zdaje — obiektywna, merytoryczna i ideowa wymowa treści haseł *Encyklopedii*, które łącznie stanowią niezwykle wyczerpujące i obrazowe ujęcie bardzo wielu faktów i zjawisk składających się na procesy kształcenia i wychowania na Słowacji.

Cechą znaną i nader pozytywną omawianego dzieła jest konsekwencja w utrzymaniu jednolitego, zamierzonego na początku, charakteru ideowego i informacyjnego haseł. Bardzo to dobrze świadczy o pracy zespołu redakcyjnego, który potrafił ujednoczyć treściowo, a nawet stylistycznie, teksty pochodzące od różnych autorów. Przynajmniej jedną czwartą część pierwszego tomu zajmują hasła biograficzne ludzi związanych ze szkolnictwem, nauczaniem i wychowaniem w przeszłości i obecnie. Jest to cenna część *Encyklopedii*, bardzo urozmaicająca panoramę dawnej, a przede wszystkim współczesnej kultury Słowacji. Właśnie z biogramów nauczycieli i działaczy kulturalnych widać, jak wielu z nich działało czynnie w różnych dziedzinach życia społecznego i jakie mają tu zasługi.

Autorzy i redaktorzy *Encyklopedii* pragnęli niewątpliwie przedstawić szeroką dokumentację działalności ludzi, wydarzeń i instytucji związanych z nauczaniem i wychowaniem. Udało im się to w całej pełni. Dokonali ponadto jeszcze czegoś więcej. Oto właśnie *Encyklopedia* wymownie ukazuje, jakie zna-

czenie kiedyś i dzisiaj mają edukacja (w naszym tego słowa znaczeniu), kultura, tradycje rodzimej przeszłości, języka i piśmiennictwa na ziemiach słowackich. Ukazuje również — i to szczególnie dobitnie — jak wielki postęp dokonał się w tej dziedzinie od czasu wkroczenia Słowacji na drogę socjalistycznego rozwoju.

Encyklopedia ma być podręcznym, podstawowym kompendium wiedzy, informatorem, książką wszechstronnie użytą. Z tego względu znalazły się w niej hasła rzeczowe w różny sposób związane ze społecznymi procesami wychowywania i oddziaływania na zbiorowość. Autorzy przy tym dążyli do kompletności. Dlatego trafiły tu takie hasła, jak „archiwum”, „amfiteatr”, „katalog”, „chrestomatia”, „epidemia”, „filozofia”, „literatura” (przykładowo biorąc), typowe dla encyklopedii ogólnych. Z uznaniem należy powitać hasło bardzo już współczesne „dyskoteka” i wyrażony w nim pogląd autorów słowackich na tę formę życia towarzyskiego i spędzania wolnego czasu młodzieży. Czy-

telnika polskiego może zastanowić brak hasła „inicjacja” i nader zawężone rozumienie pojęcia „edukacja”.

Bardzo mało haseł dotyczy różnych zjawisk patologii społecznej, w których wychowanie i oddziaływanie środowiska społecznego mogłoby przynieść dobre skutki. W tomie pierwszym autorzy poświęcili niewiele uwagi alkoholizmowi.

Mało też w tomie pierwszym znaleźć można tzw. poloników. Właściwie tylko dwa hasła: „Kraków” i „Jagielloński Uniwersytet”, do takich bezpośrednio można zaliczyć. Spodziewamy się więcej w tomie następnym z uwagi na dawne (renesansowe) tradycje kulturalne polsko-węgierskie (i słowackie) i współczesne kontakty pedagogów i twórców kultury.

Można szczerze pogratulować słowackim pedagogom ich kolejnego i wybitnego osiągnięcia w postaci pierwszego tomu *Pedagogicznej encyklopedii Słowacji*. Oczekujemy na tom drugi, podobnie zasobny w fakty i stwierdzenia.

Tadeusz Bieńkowski

„HISTOIRE DE L'ÉDUCATION”, NR NR 22 (MAI 1984), 23—24 (SEPTEMBRE 1984), 25 (JANVIER 1985), 26 (MAI 1985), Paris, ss. 126, 210, 142, 130.

Na przełomie roku 1983/1984 „Histoire de l'Éducation” obchodziła pięćdziesiątą rocznicę swego istnienia. Z tej okazji sekretarz redakcji P. Caspard dokonał krótkiego podsumowania dotyczącego rynku czytelniczego, rodzaju odbiorców, profilu czasopisma (nr 22, maj 1984: „*Histoire de l'Éducation*” et ses lecteurs. Un bilan). Czasopismo to wydawane jest w 1300 egzemplarzach, z czego około 900 rozchodzi się od razu. Abonentów stałych jest ponad 700, z czego 40% to prenumeratorzy zagraniczni. Stara się ono pełnić funkcję instrumentu badawczego. Jego cztery główne rodzaje informacji to doroczny przegląd bibliografii poświęconej historii edukacji we Francji (numer podwójny), syntezy i podsumowania historiograficzne, informacje o życiu naukowym, recenzje ukazują-

cych się wydawnictw. Te grupy zajmują odpowiednio 44; 27; 9 i 20% objętości czasopisma w ostatnich dwóch latach. Publikacja trafia do bibliotek instytucji i szkół wyższych oraz do odbiorców indywidualnych, z których większość to profesjonaliści badacze lub nauczyciele, zainteresowani badaniami w historii edukacji. Krąg czytelnicy wskazuje, iż pole zainteresowań badawczych historii edukacji dzieli się na trzy wielkie obszary: historia *sensu stricto*, historia nauk o wychowaniu i poszukiwaniach dydaktycznych, historia nauczania i wychowania. Rynek stale się rozszerza i wskazuje, iż „»Historia Edukacji« znalazła swoją publiczność, która zaaprobowowała zadanie, które wydawnictwo sobie postawiło” (s. 94), co więcej, w nie sprzyjających raczej okolicznościach dla